

DOBNE SPECIFIČNOSTI INTEGRITETA S GLEDIŠTA ERIKSONOVE TEORIJE PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA¹

KATICA LACKOVIĆ-GRGIN
MARINA NEKIĆ
VERA ČUBELA
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/JDC: 159.922:171
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 2002-12-20
Received

U ispitivanju kojim je obuhvaćeno po 75 osoba obaju spolova iz četiriju dobnih skupina (adolescenti, mlađi odrasli, odrasli srednje dobi i stariji odrasli) provjeravano je, na primjeru *integriteta*, Eriksonovo stajalište da je svaka komponenta ličnosti koja je karakteristična za pojedini stadij razvoja, u određenom obliku prisutna tijekom cijelog života kao integralni dio ličnosti. Usporedbom rezultata faktorskih analiza skale integriteta (autorice G. Hawley) kod ispitanika iz navedenih četiriju dobnih skupina, može se zaključiti da postoje dobne specifičnosti integriteta. One se ogledaju u dobnim varijacijama valjanosti pojedinih čestica originalne skale integriteta. Te varijacije sukladne su Eriksonovu shvaćanju da je osnovna tema integriteta evaluacija života. U adolescenata i mlađih odraslih to je pretežito evaluacija sadašnjeg, a u starijih prošlog života. Pored toga, čestice čiji sadržaji indiciraju na pomak od psihosocijalnog identiteta prema egzistencijalnom identitetu, važnije su za osobe srednje i starije dobi nego za adolescente i mlađe odrasle.

Pomoću multiplih standardnih regresijskih analiza ispitivana je i priroda povezanosti integriteta s identitetom, intimnosti i generativnosti. U mlađih ispitanika ove tri komponente ličnosti objašnjavaju značajno veći postotak varijance integriteta negoli u osoba starije životne dobi, što indicira da je u mlađih integritet zapravo više integrirani sustav

¹ Rad je nastao u okviru šireg istraživanja na projektu 0070002 "Samoevaluacija i samoregulacija osobnog razvoja".

komponenti ličnosti, a u starijoj dobi integritet je specifičnija, upravo za ovu dob karakteristična komponenta ličnosti.

KLJUČNE RIJEČI: identitet, intimnost, generativnost, integritet, evaluacija života

Uvod

Iako vrlo poznata, Eriksonova teorija psihosocijalnog razvoja nije generirala brojnija empirijska istraživanja. Vjerojatno je to posljedica kompleksnosti njegovih ideja izraženih figurativnim i literarnim jezikom koji neke njegove koncepte čini nepreciznima. Stoga postoje različita shvaćanja i operacionaliziranja njegovih koncepata kao i relativno mali broj valjanih instrumenata za njihovo ispitivanje. Iznimku danas čine bolje mogućnosti mjerenja identiteta i generativnosti, dok su izvorne ili iz nekih instrumenata izvedene mjere *integriteta*, sa stajališta Eriksonovih određenja, još uvijek nedostatne. Zato je nužno kratko naznačiti osnovne Eriksonove ideje o psihosocijalnom razvoju, s posebnim naglaskom na njegovo shvaćanje osmog stadija razvoja (Erikson, 1963; Erikson, 1982; Erikson i sur., 1986).

Psihosocijalni razvoj ličnosti slijedi fiksnu sekvencu od osam razvojnih stadija. Svaki stadij obilježen je specifičnom krizom, odnosno karakterističnim konfliktom vezanim za dominantno psihosocijalno pitanje. Osoba koja je uspješno riješila krize ranijih stadija, bit će uspješnija u rješavanju kriza kasnijih stadija. No, neuspjeh u rješavanju krize određenog stadija ne mora nužno značiti neuspjeh u rješavanju sljedećih kriza. Također, uspješno rješavanje krize kasnijeg stadija može doprinijeti rješavanju ranije neuspješno riješenih kriza. Zbog toga rješavanje krize nekog stadija nije nužno vremenski ograničeno.

Relativiziranje dobnih granica pojedinih stadija razvoja Erikson je naglasio tek u svojim kasnijim tekstovima u kojima navodi: "...međudnosi svih stadija razvoja u izvjesnoj mjeri ovise o ličnosti i psihosocijalnom identitetu svake osobe u određenom povijesnom vremenu i okolnostima..." (Erikson i sur., 1986).

Eriksonovo stajalište da je svaka komponenta ličnosti koja je karakteristična za pojedini stadij, u određenom obliku prisutna tijekom cijelog života kao integralni dio ličnosti, upućuje na potrebu proučavanja dobnih specifičnosti komponenti ličnosti njegova modela između ostalih i *integriteta*.

Osmi stadij razvoja je u ranijim Eriksonovim tekstovima relativno skromno opisan. U tom se stadiju, nazvanom *integritet nasuprot očajanja*,

osoba osvrće na svoj prošli život i pokušava ga integrirati u koherentnu i prihvatljivu cjelinu. Ako u tome uspije, razvit će se osjećaj integriteta, a ako ne uspije, razvit će se očajanje. Vrlina u njemu stečena je *mudrost*. Prisutnost svih sedam komponenti ranijeg razvoja Erikson potkrjepljuje i izvrsno ilustrira kvalitativnom analizom podataka njegove longitudinalne studije (Erikson i sur., 1986).

Eriksonovi zapisi sugeriraju da osmi stadij razvoja nije markiran, kao prethodni stadiji, nekom novom psihosocijalnom krizom, već ga više obilježava evaluacija, sumacija i integracija svih prethodnih stadija razvoja. Postepeno dozrio "plod" svih sedam stadija razvoja Erikson zove integritetom ega. Valja naglasiti da integracija nije reminiscencija, tj. sjećanje na sretne dane života, nego je to strukturirani proces realnog preispitivanja stvari iz svojeg života, razmišljanje o onome što bi se promijenilo kad bi se ponovo živio svoj život, što su bile i kako su riješene najteže stvari u životu itd. Pregledom života osoba otkriva (ili ne otkriva) smisao života. Ako je evaluacija života uspješna, osoba se pomiče dalje u svom identitetu: od psihosocijalnog identiteta prema egzistencijalnom identitetu, jer se jasnije nego ranije suočava s krajem života. Zapravo, osmi stadij razvoja i počinje kad osoba iz bilo kojih razloga doživi osjećaj smrtnosti.

Da je pregled života važan za integritet, pokazuju i neka eksperimentalna istraživanja u kojima je skupina starijih sudjelovala pod vodstvom pažljivog istraživača u strukturiranom pregledu svog života. Ta je skupina imala značajno više rezultate na mjerama dobrobiti od kontrolne skupine u kojoj je istraživač samo jednokratno kontaktirao s ispitanicima, podijelivši im upitnik dobrobiti (Haight, 1988., prema Perlmutter i Hall, 1992). Više je istraživača mjere dobrobiti rabilo kao indikatore integriteta, a čini se da bi u tu svrhu mogla poslužiti i skala osjećaja koherentnosti, budući da je utvrđeno: što je povoljnija evaluacija svog života to je veći osjećaj koherentnosti, mjeren pomoću skale Antonovskog (Rennemark i Hagberg, 1997).

Iako Erikson naglašava da integritet proizlazi iz sposobnosti osobe da realno preispita svoj životni put (brak, djecu, karijeru, socijalne odnose) i da zaključi "ja sam zadovoljan", on ipak smatra kako je važno i to da osoba previše ne ruminira o svom prošlom životu, nego da bude uključena u aktivnosti koje čuvaju tjelesne i mentalne sposobnosti i daju smisao sadašnjem životu. To znači da stadij *integritet nasuprot očajanju*, kao i prethodni stadiji razvoja, ima potencijal za snagu ega i za njegovu slabost. I u zadnjem se stadiju mogu nadvladati prethodne slabosti. On opisuje koje se strategije reinterpreteriranja prošlog života rabe u starijoj dobi da bi ga osobe integrirale u sadašnji život.

Slične rezultate dobili su i neki drugi autori longitudinalnih studija (Field, 1981; 1989., prema Rennemark i Hagberg, 1997).

Ako je reinterpretacija prethodnog života svojevrsno njegovo mitologiziranje, ono će rezultirati pseudointegracijom pa će razvoj integriteta biti odgođen. Neke starije osobe nerealnu evaluaciju ranijeg života koriste kao strategiju obrane svog sadašnjeg samopoštovanja (Lieberman i Tobin, 1983., prema Perlmutter i Hall, 1992). Jedno istraživanje pokazuje da je tercijarna kontrola (shvaćena kao zrela obrana) negativno povezana sa samopoštovanjem (Lacković-Grgin i sur., 1998).

Preispitivanje proteklog života, prema Eriksonu, počinje oko šezdeset godina. U suvremenih ljudi taj proces može početi kasnije zbog očekivanja dužeg trajanja života i zbog promjena društvenih očekivanja glede osoba starije dobi. Zakoni o umirovljenju u mnogim suvremenim društvima pomiču dobnu granicu za stjecanje prava na mirovinu. To znači da bi stadij generativnosti mogao biti pomaknut u stariju dob ne samo kod stvaralaca (umjetnika, znanstvenika) nego i kod tzv. običnih ljudi. U hrvatskom društvu danas to je moguće i zbog ekonomskih problema koji mnoge starije osobe (naravno, ne i vrlo stare) prisiljavaju da brinu o svojoj djeci koja su već poodavno napustila adolescenciju, ali nisu stekla ekonomsku nezavisnost.

Iz tvrdnji da osmi stadij razvoja obilježava evaluacija, sumacija i integracija prethodnog života te da taj stadij razvoja omogućuje nadvladavanje prethodnih slabosti i postizanje integriteta, proizašli su i različiti načini operacionaliziranja i ispitivanja integriteta.

Neki istraživači se usmjeravaju na povijest života, odnosno na ispitanikovu retrospektivnu interpretaciju života. Koriste standardizirani intervju i u longitudinalnim istraživanjima prikupljene podatke o ranijim stadijima razvoja (Erikson i sur., 1986; Hagberg, 1995). Drugi pokušavaju mjeriti integritet u terminima tvrdnji u upitnicima/skalama koje izriču evaluaciju života, svijeta, ljudi (Hawley, 1988., prema Helm, 2000; Affonso i Domino, 1990). Treći pak ne ispituju integritet kao zasebni entitet, već pomoću subskala mjere sedam ranije formiranih komponenti (povjerenje, nezavisnost, inicijativu, produktivnost, identitet, intimnost i generativnost), smatrajući da ukupni rezultat na svim subskalama zapravo predstavlja jedan generalni faktor: integrirani sustav svih komponenti ličnosti (Ochse i Plug, 1986).

Razlike u načinima ispitivanja integriteta nisu nastale samo zbog različitog interpretiranja Eriksonovih zapisa već i zbog različitih istraživačkih pozicija (npr. kliničke ili statističke) kao i zbog različitih istraživačkih interesa i namjera. Kako u našem širem istraživanju, između ostaloga, namjeravamo

proučavati mehanizme i strategije samoregulacije razvoja Eriksonovih komponenti ličnosti u adolescentnoj i odrasloj dobi, nužno nam je odabrati instrumente za mjerenje tih komponenti. Do sada smo provjerili psihometrijske značajke Erikson skale (ES) autora Ochse i Plug (1986) koja mjeri sedam komponenti ličnosti ali ne i integritet, kao i Loyola skalu generativnosti (LGS) autora McAdams i StAubin (1992). (Lacković-Grgin i sur., 2002) U ovome radu namjera nam je utvrditi specifičnosti integriteta u uzorcima adolescenata, mlađih odraslih, odraslih srednje dobi i starijih, s obzirom na Eriksonovo stajalište da je svaka komponenta ličnosti, karakteristična za pojedini stadij, u izvjesnom smislu prisutna tijekom cijelog života te ispitati kakva je povezanost integriteta s identitetom, intimnošću i generativnošću.

Metoda

Ispitanici

Ispitivanje je provedeno u nekoliko većih i manjih hrvatskih gradova kod 299 ispitanika tijekom veljače 2002. godine. Skupinu od 75 adolescenata (16 – 24 godine) činilo je 35 mladića i 40 djevojaka. Skupinu od 75 mlađih odraslih (25 – 36 godina) činila je 41 žena i 34 muškarca. Skupinu od 75 osoba srednje dobi (37 – 55 godina) činilo je 39 žena i 36 muškaraca, dok je 74 ispitanika starije dobi (56 – 72) činilo 40 žena i 34 muškarca. Nastojalo se da skupine ispitanika budu podjednako heterogene u obrazovnoj razini.

Instrumenti

U istraživanju je primijenjen upitnik SAMISAR 2001 koji se sastoji od pitanja o općim podacima te od većeg broja skala, od kojih će se za potrebe ovog rada analizirati podaci dobiveni pomoću:

1. *Erikson skale (ES) (subskale za mjerenje identiteta, intimnosti i generativnosti)*. Vrijednosti koeficijenata pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije skale identiteta u nekoliko naših uzoraka, kao i u uzorku ovog ispitivanja, kreću se od .75 do .87. Za skalu intimnosti te vrijednosti iznose od .55 do .78 a za skalu generativnosti od .68 do .78. Ispitanici su odgovarali na skalama Likertova tipa od pet stupnjeva. Navedene subskale iz Erikson skale (ES) sadrže različit broj čestica. Subskala identiteta ima 19 čestica (npr., "Mislim da se dobro uklapam u zajednicu u kojoj živim"), subskala intimnosti ima 8 čestica (npr., "Mislim da nikome nije stvarno stalo do mene") a subskala generativnosti ima 10 čestica (npr., "Pomažem ljudima da se poboljšaju").

2. *Skala integriteta* (G. Hawley, 1988., prema Helm, 2000) originalno ima 14 čestica. Riječ je zapravo o subskali iz upitnika MPD (Measures of Psychosocial Development) koja, suglasno Eriksonovoj teoriji, mjeri osam komponenti ličnosti. Tipična čestica glasi: "Vjerujem u potpunu ispunjenost života". Prema autorici, koeficijent pouzdanosti r_{tt} iznosi .85. Neki drugi autori koji su u svojim istraživanjima koristili ovu skalu, ne navode podatak o njezinoj pouzdanosti, već se pozivaju na nalaz autorice skale. Skalu je na hrvatski jezik prevelo dvoje psihologa i profesor engleskog jezika. U prevođenju je postignut visok stupanj suglasnosti oko prijevoda osim kod čestice 7, koja izvorno glasi: "A "has-been"" i koja je, nakon rasprave s izvornim govornikom engleskog jezika, prevedena "Bilo pa prošlo". (Doslovno, imenica "a has-been" označava osobu koja je u prošlosti bila poznata, a sada to više nije).

Postupak ispitivanja

Provedeno je terensko ispitivanje. Kod učenika srednjih škola i kod jednog dijela studenata upitnik SAMISAR 2001 primijenjen je grupno, a kod drugog dijela studenata individualno (u studentskim domovima). Odrasli ispitanici ispitivani su u njihovim domovima ili na radnim mjestima. Prije početka ispitivanja dano im je opće, kratko i jasno objašnjenje cilja ispitivanja. Kod grupnog ispitivanja popunjavanje upitnika trajalo je oko 35 minuta, a kod individualne primjene trajalo je oko 45 minuta.

Rezultati i rasprava

Obrada ispitivanjem prikupljenih podataka otpočela je utvrđivanjem faktorske strukture i pouzdanosti skale integriteta autorice G. Hawley. Validacija skale provedena je za svaku od četiriju dobnih skupina ispitanika jer su se željele utvrditi eventualne razlike među skupinama. Skala je u svim uzorcima faktorski analizirana metodom zajedničkih faktora (uz kriterij ekstrakcije faktora s vrijednošću karakterističnog korijenja većom od jedan i uz Varimax normaliziranu rotaciju) nakon čega je provedena analiza čestica.

U tablici I (u prilogu) prikazuju se rezultati analize na zajedničke faktore i analize čestica cjelovite skale integriteta na *uzorku adolescenata* a u tablici 1 prikazuje se konačna verzija te skale.

Tablica 1. *Faktorska struktura (rezultati faktorske analize s fiksiranim brojem faktora) i analize čestica reducirane Skale integriteta na uzorku adolescenata (dob: 16-24)*

Čestice	r_{IF}	M	sd	r_{It}
1. Život je prošao pored mene.®	-.483	4.200	.958	.406
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.438	3.626	.983	.374
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.517	3.800	.958	.407
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.520	3.680	1.002	.438
8. Život ima smisla.	.570	4.133	.794	.465
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.346	3.386	1.303	.304
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.623	3.320	1.140	.544
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.657	3.760	.912	.510

Karakteristični korijen **2.231**

Postotak objašnjene zajedničke varijance **27.89**

Cronbach alpha

.729

Analizom rezultata adolescenata (tablica I u prilogu) dobivena su dva faktora. Da bi se dobila što kvalitetnija skala za mjerenje adolescentskog integriteta, najprije je izbačena čestica koja ne zadovoljava kriterij minimalnog faktorskog zasićenja od .30 (čestica 3). Ponovnom analizom također su dobivena dva faktora. Prvim faktorom u najvećoj mjeri zasićene su negativno formulirane čestice a drugim faktorom one pozitivno formulirane. Kako se ta dva faktora ne razlikuju po smislu (a i naša je namjera bila dobiti jednofaktorsku skalu integriteta), provedena je konfirmatorna analiza s jednim zadanim faktorom. Nakon toga je na osnovi statističkih kriterija (minimalno faktorsko zasićenje od .30 i minimalna korelacija čestice s ukupnim rezultatom od .30) u skali ostalo 8 čestica (tablica 1). Koeficijent unutarnje konzistencije alpha te skraćene verzije iznosi .73. U terminima sadržajne valjanosti reducirana skala zahvaća osnovnu temu integriteta, a to je evaluacija života. Sudeći prema preostalim česticama ali i prema onima koje se u ovom uzorku nisu pokazale adekvatnima, radi se o evaluaciji sadašnjeg, a ne proteklog života. Čestice s najvećim faktorskim zasićenjem su pod brojem 14 "Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem" i 8 "Život ima smisla". Preostale čestice važne su za integritet adolescenata jer je evaluacija života tada poticana istaknutošću osnovnog psihosocijalnog pitanja ovoga stadija – identiteta nasuprot krizi

identiteta. Čestice 7 "Bilo pa prošlo", 6 "Život je takav kakav jest" i 3 "Pun sam žaljenja" nisu adekvatna mjera adolescentskog integriteta jer reflektiraju orijentaciju prema prošlosti, a ne orijentaciju prema sadašnjosti i budućnosti koja je karakteristična za adolescente. Neadekvatnost čestica 10, 11, 13 ("Osjećam se srodan svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti", "Nema nade da će se riješiti svjetski problemi" i "Ljudski rod je beznadan") indicira na manju važnost egzistencijalnih (svjetonazorskih) tema za integritet adolescenata.

Na *uzorku mlađe odrasle dobi* provedene su analize na identičan način kao i u uzorku adolescenata. Tablica II (u prilogu) i tablica 2 koja slijedi, prikazuju te rezultate.

Tablica 2. *Faktorska struktura (rezultati faktorske analize s fiksiranim brojem faktora) i analize čestica reducirane Skale integriteta na uzorku mlađe odrasle dobi (25-36)*

Čestice	r_{IF}	M	sd	r_{it}
1. Život je prošao pored mene.®	-.679	4.200	.788	.617
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.360	3.560	.888	.322
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.756	3.613	.898	.560
8. Život ima smisla.	.371	4.413	.755	.319
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.299	3.786	1.118	.293
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.553	3.400	1.039	.387
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.343	3.786	1.056	.334
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.664	3.786	.758	.437

Karakteristični korijen **2.256**
Postotak objašnjene zajedničke varijance **28.21**
Cronbach alpha **.705**

Analizom na zajedničke faktore i u ovom su uzorku izlučena dva faktora nakon čega je odbačena čestica 2 s faktorskim zasićenjem manjim od .30. I ponovnom analizom, bez te čestice, dobivena su dva faktora, jedan s pretežito pozitivnim a drugi s pretežito negativnim česticama. Faktorskom analizom s jednim zadanim faktorom dobivena je solucija u kojoj čestice 2, 3, 6, 7, 10 i 11 nisu imale faktorsko zasićenje veće od .30 i korelaciju s ukupnim rezultatom veću od .30, pa su te čestice odbačene. U skali je ostalo 8 čestica a koeficijent pouzdanosti alpha u tako skraćenoj skali iznosi .71. Navedene čestice otpale su

iz sličnih razloga kao i u uzorku adolescenata. U ovom uzorku, za razliku od adolescenata, pored čestica 10 i 11, koje se odnose na svjetonazorske teme, otpala je i čestica 2 "Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi". To upućuje na zaključak da su za integritet u mlađoj odrasloj dobi također manje važne egzistencijalne teme. Konačno, ključna tema u mlađoj odrasloj dobi je tema intimnosti u odnosima s bliskim osobama, a ne odnosi prema ljudskome rodu.

Faktorskom analizom rezultata ispitanika *srednje odrasle dobi* (tablica III) također su izlučena dva faktora. U ovom uzorku zadovoljavajuće zasićenje nisu imale čestice 6 i 10. Nakon njihova odbacivanja ponovna analiza rezultirala je dvofaktorskom solucijom. Iz istih razloga kao i u prethodna dva uzorka, izvršena je faktorska analiza s jednim zadanim faktorom kao i analiza čestica. Te rezultate prikazuje tablica 3.

Tablica 3. *Faktorska struktura (rezultati faktorske analize s fiksiranim brojem faktora) i analize čestica reducirane Skale integriteta na uzorku srednje odrasle dobi (37-55)*

Čestice	r_{IF}	M	sd	r_{It}
1. Život je prošao pored mene.®	-.597	4.133	.990	.497
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.513	3.826	1.044	.426
3. Pun sam žaljenja.®	-.456	3.666	1.069	.394
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.396	3.640	.953	.354
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.494	3.640	1.110	.395
7. Bilo pa prošlo.®	-.395	2.946	1.250	.342
8. Život ima smisla.	.488	4.280	.994	.416
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.664	3.720	1.320	.602
11. Nema nade da će se riješiti svjetski problemi.®	-.405	2.773	.994	.367
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.513	3.493	1.044	.445
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.647	3.826	1.082	.602
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.649	3.786	.889	.570

Karakteristični korijen **3.337**

Postotak objašnjene zajedničke varijance **27.80**

Cronbach alfa

.803

U skali integriteta za uzorak srednje odrasle dobi preostao je najveći broj čestica, njih 12. Neadekvatnima su se pokazale samo čestice 6 i 10. Čestica 6 "Život je takav kakav jest" ljudima te dobi ne odgovara jer se oni još ne mire i

ne predaju. Oni znaju da još uvijek mogu, a u društvenim ulogama koje imaju i moraju, nešto učiniti sa svojim životom da ne bi doživjele stagnaciju, tj. nepovoljno riješile krizu tipičnu za ovo životno razdoblje. U prilog ovome govori i podatak (tablica 4) da je čestica 7 "Bilo pa prošlo" u ovome uzorku negativna dok je u uzorku starijih ona pozitivna. Za razliku od dvaju ranijih uzoraka, u ovome uzorku preostao je najveći broj čestica koje se odnose na egzistencijalne teme, što je sukladno Eriksonovoj tvrdnji da se integritet u kasnijim razdobljima formira u relaciji s egzistencijalnim a ne s psihosocijalnim temama. Ipak, otpala je čestica 10 "Osjećam se srodan svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti" koja je neadekvatna i u uzorcima adolescenata i osoba mlađe odrasle dobi. Možda je to zato što ona izražava osjećaj pripadnosti ljudskome rodu, koji se do kraja razvija u osmom stadiju, kao jedan od dvaju aspekata mudrosti. Erikson taj aspekt naziva transcendencijom sebe a ogleda se u nadilaženju osobnog identiteta i njegova neposrednog konteksta i u nalaženju općeljudskog i egzistencijalnog identiteta. Osobe srednje životne dobi još uvijek su zaokupljene aktualnim interpersonalnim odnosima u svom užem socijalnom kontekstu (vršnjačkom, obiteljskom, profesionalnom) pa bi se neadekvatnost čestice 10 u uzorku srednje odrasle dobi mogla interpretirati i u terminima brige za bliske osobe, koju Vaillant (1993) smatra jednom od faceta generativnosti. Druga faceta generativnosti uključuje manju brigu za bliske, a veću brigu za širu socijalnu zajednicu. Iz te facete može se razviti općeljudski identitet odnosno integritet.

Reducirana skala integriteta u uzorku srednje dobi pokriva širi raspon sadržaja negoli skale za adolescente i za mlađe odrasle.

Rezultate dobivene opisanim postupcima faktorskih analiza na skupini osoba *starije dobi* prikazuju tablica IV (u prilogu) i tablica 4, koja slijedi.

Tablica 4. *Faktorska struktura (rezultati faktorske analize s fiksiranim brojem faktora) i analize čestica reducirane Skale integriteta na uzorku starije odrasle dobi (56-72)*

Čestice	r_{IF}	M	sd	r_{it}
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.377	3.878	1.158	.325
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.537	3.324	1.123	.430
6. Život je takav kakav jest.	.570	3.675	1.183	.479
7. Bilo pa prošlo.®	.477	3.391	1.214	.388
8. Život ima smisla.	.358	4.229	.852	.317
10. Osjećam se srodan sa svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	.558	3.337	1.063	.451
11. Nema nade da će se riješiti svjetski problemi.®	-.473	2.824	1.051	.414
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bi mogao ponovno živjeti.	.520	3.405	.978	.439
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.568	3.716	1.040	.462
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.552	3.716	.883	.464

Karakteristični korijen 2.549

Postotak objašnjene zajedničke varijance .254

Cronbach alpha

.753

U ovome uzorku otpale su čestice 1, 3, 4 i 9. Reducirana skala integriteta ima 10 čestica. Čestice koje glase: "Život je prošao pored mene", "Pun sam žaljenja", "Vjerujem u potpunu ispunjenost života" i "Život je tisuću malih gadosti", nisu se pokazale adekvatnima jer osobe u ovoj dobi, kao što kaže Erikson, postaju mudrije u prosudbi života. U prilog ovoj interpretaciji govori i podatak da se čestica 6 "Život je takav kakav jest" pokazala neadekvatnom u prethodna tri uzorka a da u uzorku starijih ona ima najveće faktorsko zasićenje. Također, čestica 7 "Bilo pa prošlo" koja je otpala u uzorku adolescenata i mladih odraslih a u uzorku srednje dobi ima negativni predznak, u uzorku starijih je ostala i ima pozitivni predznak. Čestice 6 i 7 reflektiraju drugi aspekt mudrosti, koji Erikson definira kao "znanu i nepristranu zaokupljenost životom po sebi usprkos smrti po sebi" (Erikson, 1982, 61). Integritet u starijoj dobi, dakle, uključuje osjećaj smisla života i prihvaćanje smrti kao njegova prirodnog kraja.

Usporedbom rezultata faktorskih analiza skale integriteta kod ispitanika iz četiriju dobnih skupina može se zaključiti da postoje dobne specifičnosti integriteta. One se ogledaju u dobnim varijacijama valjanosti pojedinih čestica

originalne skale integriteta. Te varijacije sukladne su postavkama Eriksonove teorije razvoja. U svim uzorcima najveće faktorsko zasićenje i najveću korelaciju s ukupnim rezultatom imaju čestice koje se odnose na evaluaciju života (čestica 14 u tablicama 1 i 3; čestica 1 u tablici 2; čestica 7 u tablici 4). Pored toga, čestice čiji sadržaji indiciraju na pomak psihosocijalnog identiteta prema egzistencijalnom identitetu, važnije su za integritet osoba srednje i starije dobi negoli za adolescente i mlade odrasle (npr., čestica 13 u tablici 3 i čestice 10 i 13 u tablici 4).

Pouzdanost skala integriteta za pojedinu dobnu skupinu zadovoljavajuća je za istraživačke svrhe jer se vrijednosti koeficijenata unutarnje konzistencije kreću od .71 do .80.

Da bi se mogao uspoređivati integritet osoba iz različitih dobnih skupina, izvršena je konfirmatorna analiza s jednim zadanim faktorom rezultata svih ispitanika (N=299) na Skali integriteta s 14 čestica. Rezultati te analize i analize čestica prikazani su u Tablici V (u prilogu). Budući da čestice br. 6, 7 i 11 nisu imale faktorska zasićenja veća od .30, one su odbačene. Ponovljena je konfirmatorna analiza (na skali od 11 čestica) kao i analiza čestica. Pouzdanost tako skraćene skale se je povećala (s vrijednosti alpha koeficijenta .685 na .735). Međutim, u ovoj skraćenoj skali još uvijek, čestice 3 i 10 nemaju zadovoljavajuće (.30) korelacije s ukupnim rezultatom pa je provedena analiza bez tih čestica. Rezultati te analize prikazani su u tablici 5.

Tablica 5. *Rezultati konfirmatorne analize na zajedničke faktore i analize čestica reducirane Skale integriteta na ukupnom uzorku (N=299)*

Čestice	r_{IF}	r_{it}	r_{it} bez 3 i 10
1. Život je prošao pored mene.®	-.578	.507	.484
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.402	.346	.344
3. Pun sam žaljenja.®	-.296	.236	
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.404	.350	.351
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.546	.431	.435
8. Život ima smisla.	.464	.412	.387
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.449	.383	.396
10. Osjećam se srodan sa svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	.311	.256	
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.528	.431	.442
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.456	.410	.387
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.592	.476	.475
Karakteristični korijen	2.400		
Postotak objašnjene zajedničke varijance	.218		
Cronbach alpha		.735	.732

Kako nije došlo do promjene vrijednosti koeficijenta alpha, odlučeno je zadržati te dvije čestice. Dakle, tako uređena skala ima 11 čestica.

Izračunata je analiza varijance rezultata na Skali integriteta ispitanika adolescentne, mlađe, srednje i starije dobi. Efekt dobi nije se pokazao značajnim ($F= .808$, $p=.490$).

Daljnja statistička obrada poduzeta je da bi se ispitao odnos integriteta s identitetom, intimnošću i s generativnošću. Izračunati su koeficijenti korelacije r i provedene su multiple standardne regresijske analize s integritetom kao kriterijem i s ostalim ispitanim varijablama kao prediktorima, posebno za svaku dobnu skupinu. Rezultati tih analiza nalaze se u tablicama 6, 7, 8 i 9.

Tablica 6. *Korelacije između ispitivanih varijabli (a) i rezultati standardne multiple regresijske analize za skupinu adolescenata (b)*

a)

	1	2	3
1. Identitet			
2. Intimnost	.52**		
3. Generativnost	.30**	.36**	
4. Integritet	.72**	.46**	.52**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kriterij	Prediktori	β	značajnost	Ukupni doprinos ($\beta \times r$)
INTEGRITET (11)	Identitet	.607	.000	.432
	Intimnost	.023	.794	.009
	Generativnost	.332	.000	.171
	R=.787	R²=.619	F(3,71)=38.606	p=.000

Tablica 7. *Korelacije između ispitivanih varijabli (a) i rezultati standardne multiple regresijske analize za skupinu mlađe odrasle dobi (b)*

a)

	1	2	3
1. Identitet			
2. Intimnost	.42**		
3. Generativnost	.60**	.40**	
4. Integritet	.73**	.39**	.54**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kriterij	Prediktori	β	značajnost	Ukupni doprinos ($\beta \times r$)
INTEGRITET (11)	Identitet	.612	.000	.445
	Intimnost	.074	.410	.027
	Generativnost	.138	.177	.070
	R=.740	R²=.548	F(3,71)=28.808	p=.000

Tablica 8. *Korelacije između ispitivanih varijabli (a) i rezultati standardne multiple regresijske analize za skupinu srednje odrasle dobi (b)*

a)

	1	2	3
1. Identitet			
2. Intimnost	.51**		
3. Generativnost	.73**	.54**	
4. Integritet	.64**	.42**	.69**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kriterij	Prediktori	β	značajnost	Ukupni doprinos ($\beta \times r$)
INTEGRITET (11)	Identitet	.291	.000	.185
	Intimnost	.026	.788	.008
	Generativnost	.456	.000	.310
	R=.717	R²=.515	F(3,71)=25.139	p=.000

Tablica 9. *Korelacije između ispitivanih varijabli (a) i rezultati standardne multiple regresijske analize za skupinu starije odrasle dobi (b)*

a)

	1	2	3
1. Identitet			
2. Intimnost	.26*		
3. Generativnost	.50**	.57**	
4. Integritet	.60**	.31**	.40**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kriterij	Prediktori	β	značajnost	Ukupni doprinos ($\beta \times r$)
INTEGRITET (11)	Identitet	.535	.000	.318
	Intimnost	.151	.189	.046
	Generativnost	.041	.744	.016
	R=.618	R²=.383	F(3,70)=14.485	p=.000

U tablicama od 6 do 9 vidljivo je da u svim dobnim skupinama postoji značajna umjerenost pa i visoka povezanost integriteta s identitetom, intimnosti i

s generativnosti. Utvrđene korelacije značajne su na razini od 1 posto osim u slučaju skupine starijih, u kojoj je ta korelacija najniža i na razini je od 5 posto.

U *uzorku adolescenata* (tablica 6) sve varijable prediktori objašnjavaju 62 posto varijance kriterija. Značajnim prediktorom pokazao se identitet čiji je ukupni doprinos najveći (43,2 posto). Iza identiteta slijedi generativnost čiji ukupni doprinos je 17,1 posto. Intimnost se nije pokazala značajnim prediktorom integriteta adolescenata. Najveći doprinos identiteta moguće je objasniti činjenicom da je pitanje identiteta ključno za ovaj stadij razvoja, tj., da uspješno rješavanje krize identiteta, nasuprot difuziji identiteta, doprinosi integritetu adolescenata.

U *uzorku mlađe odrasle dobi* (tablica 7) tri prediktorske varijable objašnjavaju 55 posto varijance integriteta. U ovom se uzorku značajnim prediktorom javlja samo identitet s ukupnim doprinosom od 44,5 posto. Doprinos generativnosti i doprinos intimnosti nije se pokazao značajnim. Začuduje rezultat da intimnost ne doprinosi značajno integritetu osoba mlađe odrasle dobi iako je to dominantna psihosocijalna tema ovog životnog razdoblja. Pri interpretaciji ovog rezultata valja napomenuti da intimnost nije značajan prediktor integriteta niti u jednoj dobnoj skupini (vidjeti tablice 6, 7, 8, i 9), ali je značajno i umjereno povezana s integritetom. Skala intimnosti sadrži tvrdnje iz Eriksonovih zapisa o intimnosti koja u sebi uključuje više od romantične, seksualne bliskosti. Prema Eriksonu ona uključuje osjećaj zajedništva te dijeljenje misli i osjećaja. Međutim, on upozorava da suvremeni način života, tj. individualističke vrijednosti zapadnih društava, mogu interferirati s postizanjem intimnosti u odnosima. U društvima koja promoviraju uspjeh pod svaku cijenu, drugi se doživljavaju kao barijere. Dijeliti misli i osjećaje može, za pripadnike individualističke kulture, značiti odricanje ili žrtvovanje osobnog identiteta. Možda zato suvremeni ljudi u mlađoj odrasloj dobi intimnost u odnosima ne doživljavaju dominantnom psihosocijalnom temom, nego je i za njih bitna tema identiteta jer on najviše doprinosi njihovom integritetu.

U *uzorku srednje odrasle dobi* (tablica 8) identitet, intimnost i generativnost objašnjavaju 52 posto varijance integriteta. Značajni prediktori su generativnost, čiji ukupni doprinos je 31 posto, i identitet, čiji ukupni doprinos je 18,5 posto. Najveći ukupni doprinos generativnosti integritetu osoba srednje odrasle dobi sukladan je Eriksonovoj teoriji o značenju što ga generativnost ima ne samo u socijalnom nego i u psihološkom funkcioniranju ljudi te životne dobi. S obzirom na sadržaj generativnosti koji obuhvaća korištena skala, a koji je

sukladan Eriksonovim određenjima, može se reći da integritetu osoba srednje odrasle dobi najviše doprinosi uspješna briga za mladu generaciju.

U tablici 9 se vidi da u *uzorku starijih odraslih*, ispitivane prediktorske varijable objašnjavaju 38 posto varijance integriteta. Značajan prediktor je samo identitet čiji ukupni doprinos iznosi 32 posto. U usporedbi s ostalim dobim skupinama, prediktorske varijable objašnjavaju najmanji postotak varijance integriteta.

Neznačajan doprinos generativnosti integritetu starijih osoba indicira da nije došlo do pretpostavljenog pomaka teme generativnosti iz srednje u stariju dob, kao što je naznačeno u uvodu rada. Možda je to zato što im objektivni društveno-ekonomski uvjeti onemogućuju iskazivanje generativnosti. Mnogi od pripadnika te dobne skupine udaljeni su iz aktivnog života jer su izgubili posao ili im je zaslužena mirovna tako skromna da oskudijevaju, pa su prinuđeni oslanjati se na pomoć svoje djece. Njihovu integritetu najviše doprinosi njihov psihosocijalni identitet koji se razvio u ranijim periodima njihova života. I Erikson sa suradnicima (1986) izvješćuje da mnogi stari ljudi iz njihove longitudinalne studije nastavljaju u svom sadašnjem životu živjeti i govoriti u terminima sustava vrijednosti koji su izgradili desetljećima prije. Ako i modificiraju neke vrijednosti da bi se uklopili u aktualno vrijeme, oni pri tome ipak ne mijenjaju svoj esencijalni identitet. Ukupni doprinos identiteta integritetu starijih osoba značajno je niži negoli u skupini adolescenata i u skupini mlađih odraslih. To je zato što specifičnost integriteta u starijoj dobi nije samo sumacija prethodnog života već i evaluacija egzistencijalnih pitanja tipičnih upravo za ovu životnu dob.

S obzirom na prirodu povezanosti integriteta s identitetom, intimnosti i s generativnosti, moglo bi se reći da je u ranijim stadijima psihosocijalnog razvoja integritet mjereno skalom G. Hawley bliži određenju što ga nude Ochse i Plug (1986), dakle, da je on integrirani sustav komponenti ličnosti. U starijoj dobi, s obzirom na rezultate ovog istraživanja (u kojem komponentne ličnosti koje se razvijaju na ranijim stadijima, objašnjavaju svega 38 posto varijance integriteta), integritet je specifičnija, upravo za ovu dob karakteristična komponenta ličnosti.

Uzeti zajedno, rezultati ovog istraživanja, kao i našeg istraživanja generativnosti, sukladni su Eriksonovoj tvrdnji da svaka komponenta ličnosti, pa tako i integritet, u nekim oblicima postoje tijekom cijelog života. Pritom, komponente ličnosti koje se dominantno razvijaju u pojedinom stadiju, upravo u tome stadiju imaju svoj puni oblik i sadržaj.

Literatura

- DOMINO, G., AFFONSO, D.D. (1990): A personality measure of Erikson's life stages: The Inventory of Psychosocial Balance, *Journal of Personality Assessment*, 54, 576-588.
- ERIKSON, E. (1982): *The life cycle completed*, New York, Norton.
- ERIKSON, E. (1984): *Childhood and society*, London, Trial Paladin.
- ERIKSON, E., ERIKSON, J., M. KIVNICK, H. Q. (1986): *Vital Involvement in Old Age*, New York, Norton and Comp.
- HAGBERG, B. (1995): The individual's life history as a formative experience to aging, u: Haight B. K., Webster, J.D. (eds): *The art and science of reminiscing: theory, research, and application*, Bristol, PA, Taylor and Frances.
- HELM, G. (2000): Gender differences of the older adult in relationship to ego integrity and the need for control, A Thesis for the Master Degree, East Tennessee State University, <http://etd-submit.etsu.edu/etd/theses/available/etd-0426100-152207/>.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., PENEZIĆ, Z., TUCAK, I. (2002): Odnos generativnosti i drugih komponenti ličnosti Eriksonova modela u osoba mlade, srednje i starije odrasle dobi, *Suvremena psihologija* 5, 1, 9-30.
- OCHSE, R., PLUG, C. (1986): Cross-cultural investigation of the validity of Erikson's theory of personality development, *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 1240-1252.
- PERLMUTTER, M., HALL, E. (1992): *Adult Development and Aging*, New York, John Wiley and Sons Inc.
- RENNEMARK, M., HAGBERG, B. (1997): Sense of coherence among the elderly in relation to their perceived life history in an Eriksonian perspective, *Aging and Mental Health*, 1, 3, 221-229.
- VAILLANT, G. E. (1995): *The Wisdom of the Ego*, London, Harvard University Press.

Tablica I. *Rezultati analize na zajedničke faktore uz varimax normaliziranu rotaciju i analize čestica cjelovite Skale integriteta na uzorku adolescenata (dob: 16-24)*

Čestice	VRX ₁	VRX ₂	h ²	r _{it}
1. Život je prošao pored mene.®	-.209	.555	.359	.331
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.510	-.055	.405	.366
3. Pun sam žaljenja.®	-.120	.219	.223	.140
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.573	-.184	.475	.459
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.164	.671	.492	.357
6. Život je takav kakav jest.	.288	.467	.340	.065
7. Bilo pa prošlo.®	.345	.375	.438	.140
8. Život ima smisla.	.785	-.026	.614	.615
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.304	.169	.336	.317
10. Osjećam se srodan sa svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	.434	.151	.304	.193
11. Nema nade da će se riješiti svjetski problemi.®	.040	.396	.395	.051
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.473	-.361	.415	.409
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.348	.029	.289	.274
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.427	-.481	.459	.430
Karakteristični korijen	2.305	1.776		
Postotak objašnjene zajedničke varijance	16.46	12.69		
Cronbach alpha				.663

Tablica II. *Rezultati analize na zajedničke faktore uz varimax normaliziranu rotaciju i analize čestica cjelovite Skale integriteta na uzorku mlađe odrasle dobi (25-36)*

Čestice	VRX ₁	VRX ₂	h ²	r _{it}
1. Život je prošao pored mene.®	-.578	.502	.578	.602
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.191	-.168	.270	.195
3. Pun sam žaljenja.®	-.203	.360	.391	.203
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.374	-.072	.262	.346
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.748	.125	.587	.553
6. Život je takav kakav jest.	.409	.503	.424	.125
7. Bilo pa prošlo.®	.163	.311	.275	.035
8. Život ima smisla.	.383	-.150	.251	.392
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.063	.664	.465	.196
10. Osjećam se srodan sa svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	.313	-.229	.335	.301
11. Nema nade da će se riješiti svjetski problemi.®	-.124	.408	.395	.291
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.578	.069	.420	.341
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.140	.637	.450	.273
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.771	.166	.605	.450

Karakteristični korijen **2.521** **1.906**
 Postotak objašnjene zajedničke varijance **18.01** **13.61**
 Cronbach alpha

.666

Tablica III. *Rezultati analize na zajedničke faktore uz varimax normaliziranu rotaciju i analize čestica cjelovite Skale integriteta na uzorku srednje odrasle dobi (37-55)*

Čestice	VRX ₁	VRX ₂	h ²	r _{it}
1. Život je prošao pored mene.®	-.693	.096	.534	.602
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.588	-.083	.481	.195
3. Pun sam žaljenja.®	-.291	-.352	.368	.203
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.394	-.133	.293	.346
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.261	-.464	.500	.553
6. Život je takav kakav jest.	.226	.330	.154	.125
7. Bilo pa prošlo.®	-.165	.446	.346	.035
8. Život ima smisla.	.471	-.189	.302	.392
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.301	.680	.540	.196
10. Osjećam se srodan sa svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	.287	.069	.207	.301
11. Nema nade da će se riješiti svjetski problemi.®	.082	.734	.528	.291
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.520	-.179	.309	.341
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.459	.481	.443	.273
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.646	-.235	.484	.450
Karakteristični korijen	2.519	2.045		
Postotak objašnjene zajedničke varijance	17.99	14.61		
Cronbach alpha				.666

Tablica IV. *Rezultati analize na zajedničke faktore uz varimax normaliziranu rotaciju i analize čestica cjelovite Skale integriteta na uzorku starije odrasle dobi (56-72)*

Čestice	VRX ₁	VRX ₂	h ²	r _{it}
1. Život je prošao pored mene.®	-.636	.141	.465	.322
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.378	.222	.306	.365
3. Pun sam žaljenja.®	-.163	-.236	.284	.250
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.363	.142	.382	.310
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.426	-.333	.464	.443
6. Život je takav kakav jest.	-.013	.735	.598	.406
7. Bilo pa prošlo.®	-.107	.715	.566	.319
8. Život ima smisla.	.168	.399	.350	.343
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.589	.252	.447	.196
10. Osjećam se srodan sa svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	.532	.318	.539	.502
11. Nema nade da će se riješiti svjetski problemi.®	-.172	-.443	.359	.333
12. NE BIH mijenjao svoj život kad bi mogao ponovno živjeti.	.366	.341	.335	.426
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.540	-.293	.496	.492
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.395	.339	.408	.404

Karakteristični korijen 2.173 2.149
Postotak objašnjene zajedničke varijance 15.52 15.35
Cronbach alpha .750

Tablica V. *Rezultati konfirmatorne analize na zajedničke faktore i analize čestica cjelovite Skale integriteta na ukupnom uzorku (N=299)*

Čestice	r_{IF}	r_{It}
1. Život je prošao pored mene.®	-.566	.473
2. Vjerujem u temeljno dostojanstvo svih ljudi.	.404	.360
3. Pun sam žaljenja.®	-.299	.212
4. Vjerujem u potpunu ispunjenost života.	.410	.363
5. Volio bih da sam svoj život živio drugačije.®	-.552	.422
6. Život je takav kakav jest.	.103	-.002
7. Bilo pa prošlo.®	-.044	-.025
8. Život ima smisla.	.469	.393
9. Život je tisuću malih gadosti.®	-.444	.357
10. Osjećam se srodan sa svim ljudima – u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	.317	.278
11. Nema nade da će se riješiti svjetski problemi.®	-.272	.234
12. Ne bih mijenjao svoj život kad bih mogao ponovno živjeti.	.521	.424
13. Ljudski rod je beznadan.®	-.481	.434
14. Zadovoljan sam svojim životom, radom i postignućem.	.588	.482
Karakteristični korijen	2.505	
Postotak objašnjene zajedničke varijance	.178	
Cronbach alpha		.685

Katica Lacković-Grgin, Marina Nekić, Vera Čubela: AGE SPECIFIC QUALITY OF INTEGRITY FROM THE POINT OF VIEW OF ERIKSON'S THEORY OF PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT

S u m m a r y

In investigation, which included 75 persons of both sexes from four age groups (adolescents, younger adults, middle-aged adults, and the elderly adults), it has been, on the example of *integrity*, Erikson's point of view that each component of personality characteristic for a particular stage of development is in a certain form present in a lifetime as an integral part of personality. Comparing the results of factor analyses of integrity scales (by G. Hawley) with subjects from the four named age groups, it can be concluded that there are age specific qualities of integrity. Those variations are consistent with Erikson's understanding that the basic subject of integrity is life evaluation. With adolescents and younger adults it is mostly evaluation of present, and with the elderly of past life. Besides, fragments whose contents indicate the shift from psychosocial towards existential identity are more important for middle-aged and older people than adolescents and younger adults.

By multiple standard regression analyses the nature of relations of integrity with identity, intimacy and generativity has been investigated. With younger subjects these three components of personality considerably explain a higher percentage of integrity variance than with the older persons, indicating that with the younger ones integrity represents a more integrated system of personality components, and with older people it is a special entity, a characteristic component precisely for that age.

KEY WORDS: identity, intimacy, generativity, integrity, life, evaluation